

В. Я. Желясковдоктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін
Дунайського інституту національного університету «Одеська морська академія»

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИМ ПРАЦІВНИКАМ МОРСЬКИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІЇВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Анотація. У статті висвітлено проблему підготовки майбутніх судноводіїв до професійної комунікативної взаємодії. З'ясовано, що на сучасному етапі підготовки морських фахівців однією з найактуальніших проблем є професійна взаємодія в процесі виконання фахової діяльності. Від того, наскільки ефективно вміє спілкуватися судноводій із членами екіпажу, наскільки він володіє технікою професійної взаємодії, певною мірою залежить безпека судноплавства, а також життя пасажирів. У процесі професійної діяльності фахівці з навігації та управління судном постають перед різноманітними непередбачуваними ситуаціями, для вирішення яких потрібні взаємодія та взаєморозуміння. З огляду на це професійна комунікативна взаємодія є надзвичайно важливою для безпеки морського транспорту, а підготовка майбутніх судноводіїв у морських закладах вищої освіти до професійної комунікативної взаємодії є актуальною проблемою професійної педагогіки та педагогіки вищої освіти. Сформульовано практичні рекомендації науково-педагогічним працівникам щодо підготовки майбутніх судноводіїв до професійної комунікативної взаємодії, а саме: розвиток педагогічної компетентності викладачів технічних дисциплін і проведення методичних семінарів, метою яких є ознайомлення з інтерактивними методами навчання технічних дисциплін морського спрямування; підвищення рівня знань з англійської мови; складання міжнародного іспиту для викладачів технічних дисциплін – іспиту «FCE» («First Certificate in English») на рівень B2, а для викладачів із професійної англійської мови – іспиту «CAE» («Cambridge Advanced English») на рівень C1; організація курсу з англійської мови для спеціальних цілей для викладачів технічних дисциплін; організація експрес-курсу для викладачів англійської мови, що передбачає опанування основ морської термінології; формування міждисциплінарного методичного середовища – налагодження професійної взаємодії з викладачами технічних дисциплін; удосконалення рівня комп'ютерної грамотності викладачів, що передбачає вміння знаходити, обмінюватися, використовувати й поширювати навчальні матеріали на основі застосування ІКТ; розвиток програм академічної мобільності викладачів, основним завданням яких є інтернаціоналізація вищої освіти та культурна інтеграція країн, у межах яких викладачі можуть підвищити свій професійний рівень з методики формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної взаємодії.

Ключові слова: професійна взаємодія, професійний рівень, інтеграція дисциплін, судноводій, морська термінологія.

Постановка проблеми. Викладачі – це професіонали, які стоять біля витоків майбутнього, саме від них залежить те, яким буде майбутній судноводій. Проблема впливу інформаційного середовища на професійну діяльність судноводіїв є надзвичайно актуальною у системі вищої морської освіти. На сучасному етапі підготовки морських фахівців однією з найактуальніших проблем є професійна взаємодія в процесі виконання фахової діяльності. Від того наскільки ефективно вміє спілкуватися судноводій із членами екіпажу, наскільки він володіє технікою професійної взаємодії, певною мірою залежить безпека судноплавства, а також життя пасажирів. У процесі професійної взаємодії судноводіїв постають перед безліччю нестандартних та непередбачуваних

ситуацій, у яких потрібно по-новому виконувати професійні завдання та налагоджувати взаєморозуміння.

Переважає більшість морських суден мають багатомовні інтернаціональні екіпажі, які часто з різних причин не здатні продемонструвати необхідні професійні навички, у тому числі з англійської мови, таким чином ризикуючи заподіяти шкоду пасажиром, компанії, майну та навколишньому середовищу. Важливу роль у цьому відіграє професійна комунікативна взаємодія, яка є надзвичайно важливою для безпеки морського транспорту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми комунікації та професійної комунікації є важливим предметом наукових розвідок. Досліджуючи проблеми навчання майбутніх суд-

новодіїв англійської мови, вчені зосереджують особливу увагу на професійній спрямованості навчання у процесі мовної підготовки морських фахівців. Зокрема Б. Попков студював проблеми формування soft skills майбутніх спеціалістів судноводіння у процесі фахової підготовки [3]; О. Тимофєєва розкрила особливості формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення гуманітарних дисциплін [5]; С. Волошинов обґрунтував теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх морських фахівців засобами інформаційно-технологічного освітнього середовища [1]; В. Смелікова дослідила особливості підготовки майбутніх судноводіїв до професійно орієнтованого спілкування засобами кейс-технологій [4]; А. Юрженко досліджував формування комунікативної компетентності майбутніх суднових механіків на основі гейміфікованого підходу [6]; Л. Ліпшиць, висвітлила концептуальні засади формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін [2] та ін.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розробка та висвітлення практичних рекомендацій науково-педагогічним працівникам морських закладів освіти щодо підготовки майбутніх судноводіїв до професійної комунікативної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Державний освітній стандарт вищої професійної освіти вимагає врахування фахової специфіки в процесі навчання англійської мови, його спрямованості на реалізацію завдань майбутньої професійної діяльності випускників. Поглиблення співпраці України з міжнародними організаціями, країнами-партнерами, крїїнговими компаніями, розширення можливостей працевлаштування моряків зумовлюють зростання ролі мовного складника в загальній системі підготовки майбутніх судноводіїв та підвищення вимог до нього. Проведене дослідження засвідчило, що освітній процес морських закладів освіти (МЗО) має великі резерви для підвищення ефективності формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної комунікативної взаємодії, тому потребує високої кваліфікації викладачів, що може стати надійним методичним підґрунтям. Науково-педагогічному складу МЗО важливо дотримуватися практичних рекомендацій, розроблених на основі проведеного дослідження.

1. Вагомого значення варто надавати належній системі підвищення кваліфікації викладачів у МЗО. Для цього необхідно проводити курси підвищення кваліфікації на місцях, без відриву від виробництва. Викладачі професійних дисциплін часто є колишніми моряками, інженерами, судноводіями. Вони мають технічну освіту, проте часто їм бракує педагогічної компетентності. Окрім

цього, кількість посібників і методичних рекомендацій щодо формування педагогічної компетентності викладачів професійних дисциплін морського спрямування обмежена. Іншою проблемою є те, що викладачі у своїй роботі послуговуються переважно традиційними методами навчання, їхня основна мета – передання знань із фахових дисциплін. Нині це не працює належним чином, оскільки студенти можуть порівнювати стиль викладання, їх важко здивувати, натомість студентів необхідно зацікавити. Доцільно організувати курси педагогічної майстерності, де викладачі матимуть змогу ознайомитися з новими формами й методами навчання. Авторський досвід засвідчує, що фахівець із технічною освітою відчуває труднощі у викладанні дисциплін, оскільки керується технічним уявленням щодо педагогічного процесу. Рекомендовано проведення методичного семінару на тему «Інноваційні методи викладання технічних дисциплін», що покликаний ознайомити слухачів з інтерактивними методами навчання.

2. У контексті підготовки науково-педагогічного складу варто звернути увагу на вимоги Міністерства освіти і науки України до кваліфікації педагогічних працівників. Одна з вимог щодо професіоналізму викладачів – високий рівень знань з англійської мови, не нижчий від B2. У руслі підготовки майбутніх судноводіїв англійська мова набуває вирішального значення, оскільки стає інструментом для отримання знань. Усю документацію щодо міжнародних вимог, обов'язків, стандартів готують англійською мовою, це зумовлює потребу в постійному підвищенні рівня знань з англійської мови не лише курсантів (здобувачів) і моряків, але й викладачів та інструкторів, які їх навчають. Усі повинні априорі володіти високим рівнем знань і навичок з англійської мови. Вбачаємо доцільність іспиту FCE («First Certificate in English») за рівнем B2 для викладачів технічних дисциплін, а для викладачів із професійної англійської мови – іспит CAE («Cambridge Advanced English»), рівень C1. Групи повинні бути не більше як 10 осіб.

Для стимулювання викладачів курси повинні фінансувати ЗВО. Кожен викладач матиме змогу самовдосконалюватися та відповідати міжнародним стандартам. Як додатковий бонус для викладачів, які пройшли тест на рівень B2/C1, керівництво має забезпечити надбавку до зарплати.

3. Наступна рекомендація для підвищення кваліфікації викладачів – організація курсу з англійської мови для спеціальних цілей («ESP syllabus»). Морська англійська мова має свою специфіку, її базою є загальна англійська мова, проте викладачі технічних дисциплін повинні бути також обізнані з професійною презентацією матеріалу англійською мовою. Для цього запропоновано організувати спеціальний курс, спрямований

на засвоєння фахової лексики англійською мовою для викладачів технічних дисциплін, презентацію матеріалу на занятті англійською мовою, методику викладання. Ідеться не лише про подання матеріалу англійською мовою, але й про вміння відповідати на запитання курсантів (здобувачів), створювати атмосферу на занятті. Запропоновано експрес-курс для викладачів технічних дисциплін – «English as a Medium of Instruction (EMI)» («Англійська мова як засіб викладання»). Експрес-курс об'єднує такі елементи: зміст курсу, методи, оцінювання, засоби й результати навчання. Він має на меті допомогти викладачам університету у викладанні англійською мовою відповідно до політики інтернаціоналізації університету.

Запропоновано взяти за основу один із популярних онлайн-курсів «Англійська мова для викладання» (<https://www.coursera.org/learn/teaching-english>), адресований викладачам, яким потрібно використовувати англійську мову в роботі. Курс призначено для викладачів університетів із країн, де англійська мова не є рідною мовою викладання (L1) або поширеною мовою. Дисципліна відкрита для викладачів усіх освітніх організацій, які хочуть навчати англійською мовою. Структура курсу однакова для всіх слухачів, також передбачена можливість налагодити зв'язки з колегами в усьому світі, які викладають схожі дисципліни, щоб ставити запитання та обмінюватися ідеями. Курс складається з чотирьох тем, охоплює чотири тижні навчання. Нижче подано перелік тем, запланованих у межах курсу.

Unit 1. Implications for lecturers switching to English as the classroom language (<https://www.coursera.org/learn/teaching-english>) (Аналіз ключових проблем (контекстуальний, мовний, мотиваційний і методологічний аспекти).

Unit 2. Functions related to delivering courses through English (1) (<https://www.coursera.org/learn/teaching-english>). (Вивчення функцій, пов'язаних зі структурою дискурсу: початок і кінець заняття. Функції, що стосуються уточнення понять для студентів: наведення прикладів, класифікація, порівняння й зіставлення, визначення.).

Unit 3. Functions related to delivering courses through English (2) (<https://www.coursera.org/learn/teaching-english>). (Вивчення функцій, пов'язаних з управлінням інформацією).

Unit 4. Recording your class (<https://www.coursera.org/learn/teaching-english>). Запис послідовності заняття впродовж курсу, розроблення свого заняття.

Отже, усі матеріали курсу адаптивні, вони слугують підґрунтям для викладання будь-якої дисципліни англійською мовою.

4. Наступна новація, рекомендована нами, – організація експрес-курсу («ESP syllabus») для викладачів англійської мови, де передба-

чено опанування основ морської термінології. Розширення морських перевезень зумовлює попит на англійську мову та викладачів англійської мови. Навіть якщо фахівець знає англійську мову на дуже високому рівні, йому все одно бракує професійних знань саме з морської тематики. Для виконання цього завдання необхідно організувати скорочені курси з базових дисциплін українською мовою, що читатимуть досвідчені викладачі. Вибрано 10 дисциплін, які, на нашу думку, найбільше пов'язані з професійною взаємодією англійською мовою та на яких, власне, ґрунтований навчальний план із дисципліни «Професійна англійська мова»: «Організація колективної діяльності та лідерство»; «Безпека та охорона на морі»; «Дії під час аварій, пошуку і рятування на морі»; «Морське право»; «Теорія та будова судна»; «Навігація та лоція»; «Маневрування й управління судном»; «Радіонавігаційні прилади та системи»; «Метеорологія»; «Глобальний морський зв'язок для пошуку та рятування (GMDSS)». Курс складається із 60 годин (6 годин на кожну дисципліну – 3 заняття). Такий організований курс дасть змогу викладачам англійської мови впродовж трьох занять опанувати на примітивному рівні основи дисципліни та сформуванню уявлення про побудову морського судна, регулювання морської діяльності, особливості маневрування, погоду, радіообмін тощо.

5. Безперечно, важливим є формування між-дисциплінарного методичного середовища – налагодження професійної взаємодії з викладачами технічних дисциплін, участь у колективних і групових формах методичної роботи, у творчих групах, організація педагогічних тренінгів, участь у майстер-класах, презентаціях, педагогічних консилиумах, методичних дискусіях, дебатах, інтерактивних дискусіях, скайп-нарадах, методичних мостах. З огляду на це, запропоновано інтегрувати викладачів англійської мови й викладачів технічних дисциплін у групи по 3–4 особи з подальшою перспективою роботи в команді.

6. Важливим аспектом гнучкої системи безперервної освіти викладачів англійської мови у МЗО є вдосконалення їхнього рівня комп'ютерної грамотності, що передбачає вміння знаходити, обмінюватися, використовувати й поширювати навчальні матеріали на основі застосування ІКТ, а не елементарні навички роботи з комп'ютером. Відомо, що сьогодні застосування комп'ютерних технологій у навчальному процесі посідає провідне місце, сприяє підвищенню мотивації студентів, дає змогу розвивати когнітивні та творчі вміння, обмінюватися інформацією в локальному й глобальному мережному спілкуванні. Не всі викладачі відкриті для нових технологій, хтось через вік, комусь бракує ініціативності, тому запропоновано активну пропаганду комп'ютер-

них технологій у процесі викладання. Наприклад, під час організації описаних курсів з англійської мови можна впровадити різні ІКТ: скайп-наради, онлайн-консультації, зв'язок по вайберу, обмін інформацією в соціальних мережах, відео- та аудіоматеріали. Один із методів підвищення рівня комп'ютерної грамотності викладачів – створення групи «English Speaking Club» у соціальній мережі «Facebook» англійською мовою, що вможливило швидкий обмін інформацією, рекламну кампанію свого закладу, пошук зарубіжних контактів; розширення групи через залучення студентів, колег та учасників інших груп.

Отже, створюючи активне інформаційно-навчальне середовище, дбаючи про доступ до інформаційних ресурсів та мережі Інтернет, реєструючи програмні засоби навчання, переводячи навчальний процес на технологічний рівень, створюючи банк відео- й аудіоматеріалів для вдосконалення педагогічного досвіду, викладачі англійської мови розвивають свої практичні вміння щодо застосування комп'ютерних технологій для навчання професійної комунікативної взаємодії майбутніх судноводіїв.

7. Особливу увагу варто зосереджувати на програмах академічної мобільності викладачів, основним завданням яких є інтернаціоналізація вищої освіти та культурна інтеграція молоді різних країн. Академічна мобільність передбачає дво- або багатосторонні угоди між закладами вищої освіти й університетами інших країн, де викладачі та дослідники можуть пройти практику, стажування, навчання або викладати за кордоном.

Для виявлення потреб і можливостей викладачів до постійного професійного вдосконалення проведено опитування в Дунайському інституті Національного університету «Одеська морська академія». В опитуванні взяли участь 76 науково-педагогічних співробітників. Результати опитування засвідчили, що близько 57 % викладачів не знають, чого вони хотіли б досягти в професійному плані впродовж найближчих трьох років, 32 % опитаних ніколи не змінювали свою професійну діяльність, а для 46 % викладачів важко опанувати нові види своєї професійної діяльності. Ці дані доводять, що більшість викладачів ще не готові до роботи в умовах Болонського процесу, який вимагає безперервного професійного зростання й підвищення кваліфікації викладачів закладів вищої освіти. Викладачі, як ніхто, повинні бути готові постійно підвищувати свою кваліфікацію, удосконалювати й оновлювати власні знання, оскільки саме від них залежить те, яким професіоналом стане студент після завершення свого навчання.

Зазначимо, що на професійну мобільність викладачів впливають не лише їхні професійні компетенції, а й адміністрація закладу вищої

освіти. На жаль, для підвищення кваліфікації викладачів часто бракує коштів. Заклади вищої освіти мають долучатися до міжнародних грантових програм. Широкі можливості відкривають програми професійного обміну викладачів «Erasmus», «Erasmus+», «Програма імені Фулбрайта» («Fulbright Scholarship Program») та ін., у межах яких викладачі можуть брати активну участь у міжнародних проектах академічної мобільності.

Висновки і пропозиції. Отже, нині науково-технічний прогрес морської галузі аргументує потребу в якості вищої морської освіти. Запропоновані рекомендації щодо підвищення рівня науково-педагогічного складу мають відображати світові тенденції розвитку судноплавної галузі, відповідати міжнародним вимогам щодо рівня знань, умінь і навичок морського персоналу. Англійська мова – необхідний компонент загальної підготовки моряків, тому особлива увага повинна бути зосереджена на програмах підвищення кваліфікації та програмах академічної мобільності викладачів, які повністю відповідальні за підготовку курсантів (здобувачів) – майбутніх судноводіїв. Для цього потрібно, щоб викладачі залишалися компетентними й постійно підвищували свою кваліфікацію. Академічна мобільність уможливує покращення описаної ситуації, оскільки Болонська угода передбачає навчання та стажування викладачів за кордоном. У подальшому викладачі зможуть екстраполювати здобутий досвід до вітчизняних університетів, що сприятиме підвищенню рівня морської освіти. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці інтегрованих програм підвищення кваліфікації викладачів на основі використання CLIL-технологій (Content Language Integrated Learning), впровадження методики «Flipped classroom» у вивчення фахових дисциплін та ін.

Список використаної літератури:

1. Волошинов С. А. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх морських фахівців засобами інформаційно-технологічного освітнього середовища: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Волошинов Сергій Анатолійович; Хмельниц. гуманітар.-пед. акад. Хмельницький, 2020. 38 с.
2. Липшиць Л. В. Формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Липшиць Лариса Володимирівна; Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2018. 20 с.
3. Попков Б. І. Розвиток soft skills у професійній підготовці майбутніх судноводіїв. Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. «Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції» (22–23 березня 2023 року, м. Кропивницький).

- Кропивницький, ЛА НАУ, 2023. С. 307–310. URL: https://glau.kr.ua/images/docs/Materialy_4mizhnar_konf_pravo.pdf (дата звернення 06.10.2023).
4. Смелікова В. Б. Підготовка майбутніх судоводіїв до професійно-орієнтованого спілкування засобами кейс-технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Херсонський державний університет, Херсон, 2017. 305 с.
  5. Тимофєєва О. Я. Формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судоводіїв у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2018. 273 с.
  6. Юрженко А. Ю. Формування комунікативної компетентності майбутніх судових механіків на основі гейміфікованого підходу [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Юрженко Альона Юріївна; Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2020. 23 с.
-

Zheliaskov V. Practical recommendations for scientific and pedagogical staff of maritime educational institutions regarding the training of future navigators for professional communicative interaction

The article highlights the problem of preparing future shipmasters for professional communicative interaction. It was found that at the current stage of training of maritime specialists, one of the most urgent problems is professional interaction in the process of performing professional activities. The safety of shipping, as well as the lives of passengers, depend to a certain extent on how effectively a shipmaster knows how to communicate with crew members, how well he possesses the technique of professional interaction. In the process of professional activity, navigation and ship management specialists are faced with a variety of unpredictable situations, the solution of which requires interaction and mutual understanding. In view of this, professional communicative interaction is extremely important for the safety of maritime transport, and the preparation of future navigators in maritime institutions of higher education for professional communicative interaction is an urgent problem of professional pedagogy and pedagogy of higher education. Practical recommendations have been formulated for scientific and pedagogical workers regarding the preparation of future navigators for professional communicative interaction, namely: development of pedagogical competence of teachers of technical disciplines and conducting methodical seminars, the purpose of which is to familiarize with interactive methods of teaching technical disciplines of maritime direction; improving the level of knowledge of the English language; passing the international exam for teachers of technical disciplines – the "FCE" ("First Certificate in English") exam at level B2, and for teachers of professional English – the "CAE" ("Cambridge Advanced English") exam at level C1; organization of a course in English for special purposes for teachers of technical disciplines; organization of an express course for teachers of the English language, which involves mastering the basics of marine terminology; formation of an interdisciplinary methodical environment – establishment of professional interaction with teachers of technical disciplines; improving the level of computer literacy of teachers, which involves the ability to find, exchange, use and distribute educational materials based on the use of ICT; development of programs of academic mobility of teachers, the main task of which is the internationalization of higher education and cultural integration of countries within which teachers can improve their professional level in terms of methods of forming the readiness of future navigators for professional interaction.

Key words: professional interaction, professional level, integration of disciplines, navigator, maritime terminology.